

УДК 811.162.1'373.23''16/17''(438)

Imiona Ewangelistów w antroponimii Podlasia w XVI–XVII w.

Abramowicz Z.
Uniwersytet w Białymstoku, Białymstok (Poland)

Artykuł jest próbą pokazania wpływu kultury chrześcijańskiej na kształtowanie się systemu antroponimicznego mieszkańców Podlasia w XVI–XVII w. W pracy skupia się uwaga na imionach trzech Ewangelistów: Mateusza, Marka i Łukasza.

Materiały historyczne z XVI–XVII w. świadczą o silnym zakorzenieniu w kulturze chrześcijańskiej (zarówno katolików jak i prawosławnych) imion trzech Ewangelistów oraz niezwykłym bogactwie środków derywacyjnych i pomysłowości ówczesnych mieszkańców Podlasia w tworzeniu nowych form imion i pochodnych od nich nowych nazw identyfikacyjnych, jakimi były patronimy i inne dodatkowe określenia.

Wyniki i ich omówienie. W chrześcijaństwie do czołowych postaci poza Św. Rodziną należą Ewangelisci oraz Apostołowie. Ich nazwy osobowe należy zaliczać do nowotestamentowych mimo że niektóre imiona, zwłaszcza te o rodowodzie hebrajskim, znane są także w Starym Testamencie (dalej ST). Nazwy osobowe znanych postaci Nowego Testamentu (dalej NT) zostały przejęte przez narody chrześcijańskie za pośrednictwem greki lub łaciny. Biblijne imiona chrześcijan zaczerpnięte z NT różnią się od starotestamentowych przede wszystkim pochodzeniem. W całości jest to zbiór hybrydalny, włączający imiona aramejskie, greckie, hebrajskie, łacińskie. Część tych imion ma korzenie starotestamentowe, co jest w pełni zrozumiałe, pierwsi chrześcijanie pochodzili przecież z ludności miejscowej, a więc żydowskiej. Centralnymi postaciami NT są członkowie Św. Rodziny, a zatem Jezus, Maria i Józef, także ich krewni, przede wszystkim rodzice Marii i Józefa. Spośród imion członków Św. Rodziny zakazanymi w Polsce były imiona Jezusa i Marii, dzisiaj tylko imię Jezusa nie może być wykorzystane do nominacji. Poza Św. Rodziną do najważniejszych postaci nowotestamentowych należy zaliczyć Jana Chrzciciela i jego rodzinę oraz uczniów Jezusa, a przede wszystkim Apostołów. Ważną pozycję zajmują wśród nich Ewangelisci. Wiele z tych osób nosiło imiona powszechne wśród mieszkańców ówczesnej Jerozolimy i całej Ziemi Świętej. Są więc zakorzenione zarówno w ST jak i NT. Do takich należą przede wszystkim imiona hebrajskiego pochodzenia: Jakub, Jan, Józef, Juda, Mateusz, Szymon. Z imiennictwa kobiecego należy wymienić Marię, Elżbietę, Annę. Pozostałe o etymologii innej niż hebr. pojawiają się dopiero w NT i stąd wchodzi do systemów imiennictwa narodów związanych z kulturą chrześcijańską. Imiona czterech Ewangelistów: Mateusza, Marka, Łukasza i Jana są ściśle związane z chrześcijaństwem. Spośród nich wyróżnić należy Jana, bowiem jest to imię nie tylko Ewangelisty i jednego z Dwunastu, lecz również innych wybitnych postaci NT, m.in. Jana Chrzciciela i Jana, ojca Szymona Piotra (J 1,43). Dlatego temu imieniu zostanie poświęcony odrębny tekst. W tym miejscu skupimy uwagę na imionach trzech pozostałych Ewangelistów: Mateusza, Marka i Łukasza.

Podsumowanie. Analizując poświadczenia imion wszystkich trzech Ewangelistów w XVI–XVII-wiecznych źródłach historycznych Podlasia zwraca uwagę imię pierwszego Ewangelisty i Apostoła - Mateusz, cerk. Матфеї, którego nie należy mylić z imieniem Apostoła wybranego za Judasza dla dopełnienia Dwunastu - Maciej, cerk. Матфїю. Silna motywacja kulturowa oraz wyznaniowe warianty imienia: katolicki i prawosławny dawały wiele możliwości słowotwórczych i decydowały o jego popularności, co poświadczają zabytki piśmiennictwa z badanego okresu. Wielość przekształceń fonetycznych wskazuje na problemy z przyswojeniem trudnych artykulacyjnie głosek, jak np. gr. theta, łac. th oraz połączeń głoskowych: geminat tt, nagromadzenie samogłosek aeu itp. Te problemy adaptacyjne skutkowały dużą ilością wariantów fonetycznych, zaś kilkusylabowy wyraz dostarczał też większej możliwości tworzenia form alternacyjnych: skróconych i rozszerzanych za pomocą różnorodnych sufiksów w procesie derywacji sufiksowej. Zdecydowanie mniej problemów adaptacyjnych sprawiały imiona pozostałych dwóch Ewangelistów – Marka i Łukasza. Imiona łac. pochodzenia były krótkie i nie zawierały różniących się w wymowie głosek ani skomplikowanych połączeń spółgłoskowych i samogłoskowych. Miały też mniejsze możliwości derywacyjne w językach słowiańskich. Materiały historyczne z XVI–XVII w. świadczą o silnym zakorzenieniu w kulturze chrześcijańskiej (zarówno katolików jak i prawosławnych) imion trzech Ewangelistów oraz niezwykłym bogactwie środków derywacyjnych i pomysłowości ówczesnych mieszkańców Podlasia w tworzeniu nowych form imion i pochodnych od nich nowych nazw identyfikacyjnych, jakimi były patronimy i inne dodatkowe określenia, które na tamtych etapach były przydomkami i z czasem przekształciły się w nazwiska dziedziczne. Poświadczane w kolejnych latach w analizowanych źródłach są dowodem utrwalań się poszczególnych struktur w charakterze nazwiska dziedzicznego przez kolejne pokolenia. Jak dowodzi historyczny materiał antroponimiczny, na popularność imion wpływ miało wiele czynników językowych (sposób adaptacji imion w języku przyjmującym oraz łatwość tworzenia form pochodnych od pełnej formy podstawowej) oraz pozajęzykowych, kulturowych, gdzie ważnym czynnikiem była ranga świętych postaci NT i ich kult w kulturze chrześcijańskiej.

Słowa kluczowe: imiona, system antroponimiczny, kultura chrześcijańska, ewangelista, język cerkiewnosłowiański, Podlasie, Nowy Testament, Apostołowie.

(Ученые записки. – 2018. – Том 25. – С. 7–15)

Religious Personal Names in the Anthroponymy of Podlyashya in the XVI–XVIIth Centuries

Abramovich Z.
Belostok University, Belostok (Poland)

The article is an attempt to show the influence of Christian culture on the formation of the anthropometric system of Podlasie inhabitants in the 16th–17th centuries. The work focuses on the names of three Evangelists: Mateusz, Marek and Łukasz.

Historical materials from the 16th-17th centuries testify to the strong roots in the Christian culture (both Catholics and Orthodox) names of the three Evangelists and the extraordinary wealth of derivational means and ingenuity of the then inhabitants of Podlasie in creating new forms of names and new identifying names from them, which were patronym and other additional terms.

Findings and their discussion. In Christianity, the leading figures outside of St. The family includes the Evangelists and the Apostles. Their personal names belong to the New Testament although some names, especially those of the Hebrew origin, are also known in the Old Testament (later ST). The personal names of the famous figures of the New Testament (hereinafter NT) were taken over by the Christian nations through Greek or Latin. Biblical names of Christians taken from the NT differ from the Old Testament primarily origin. In its entirety it is a hybrid collection, including Aramaic, Greek, Hebrew and Latin names. Some of these names have Old Testament roots, which is perfectly understandable, the first Christians came from the local, and therefore Jewish, people. The central figures of the NT are members of Saint. Families, and therefore Jesus, Maria and Józef, also their relatives, first of all parents of Maria and Józef. Of the names of the members of the Holy. Families forbidden in Poland were the names of Jesus and Mary, today only the name of Jesus can not be used for nomination. Outside of Św. The family to the most important New Testament characters is John the Baptist and his family and the disciples of Jesus, and above all the Apostles. Gospelists occupy an important position among them. Many of these people bore common names among the inhabitants of Jerusalem and the entire Holy Land. They are therefore rooted in both ST and NT. These are primarily the names of Hebrew origin: Jakub, Jan, Józef, Juda, Mateusz, and Szymon. The female name should be mentioned Maria, Elżbieta and Anna. The remaining ones with etymologies other than Hebrews appear only in the NT and thus enter the nomenclature systems of nations associated with Christian culture. The names of the four Evangelists: Matthew, Mark, Luke and John are closely related to Christianity. Of these, Jan should be distinguished, because it is not only the name of the Evangelist and one of the Twelve, but also other outstanding figures of the NT, including John the Baptist and John, father of Szymon Piotr (J 1.43). Therefore, a separate text will be dedicated to this name. At this point, we will focus our attention on the names of the other three Evangelists: Mateusz, Marek and Łukasz.

Conclusion. Analyzing the credentials of the names of all three Evangelists in the sixteenth to seventeenth centuries historical sources of Podlasie, the name of the first Evangelist and Apostle - Mateusz, church. Mamꝑeũ, which should not be confused with the name of the Apostle elected for Judas for completing the Twelve - Maciej, church. Mamꝑuũ. Strong cultural motivation and denominational variants of the name: Catholic and Orthodox gave many word formation opportunities and decided about its popularity, which is confirmed by historical references from the studied period. The multiplicity of phonetic transformations indicates problems with the assimilation of difficult articulation sounds, such as gr. theta, Latin. th and voice calls: geminat tt, accumulation of aeu vowels, etc. These adaptation problems resulted in a large number of phonetic variants, while the several-syllable word also provided greater opportunity to create alternate forms: abbreviated and expanded using various suffixes in the process of suffix derivation. Definitely less adaptation problems were caused by the names of the other two Evangelists - Marek and Łukasz. Latin names descent was short and did not contain differing pronunciation or complicated consonant and vowel connections. They also had smaller derivative opportunities in Slavic languages. Historical materials from the 16th-17th centuries testify to the strong roots in the Christian culture (both Catholics and Orthodox) names of the three Evangelists and the extraordinary wealth of derivational means and ingenuity of the then inhabitants of Podlasie in creating new forms of names and new identifying names from them, which were patronym and other additional terms, which at that stage were nicknames and over time evolved into hereditary names. Certified in subsequent years in the analyzed sources are evidence of the consolidation of individual structures as a surname inherited by subsequent generations. As evidenced by historical anthropometric material, the popularity of names was influenced by many linguistic factors (the way of adapting names in the host language and the ease of creating derivative forms from the full basic form) and non-linguistic, cultural, where the importance of the holy figures of NT and their cult in Christian culture was an important factor. .

Key words: names, anthroponymical system, Christian culture, evangelist, Church Slavonic language, Podlasie, New Testament, Apostles.

(Scientific notes. – 2018. – Vol. 25. – P. 7–15)

W chrześcijaństwie do czołowych postaci poza Św. Rodziną należą Ewangelści oraz Apostołowie. Ich nazwy osobowe należy zaliczać do nowotestamentowych mimo że niektóre imiona, zwłaszcza te o rodowodzie hebrajskim, znane są także w Starym Testamencie (dalej ST). Nazwy osobowe znanych postaci Nowego Testamentu (dalej NT) zostały przejęte przez narody chrześcijańskie za pośrednictwem greki lub łaciny. Biblijne imiona chrześcijan zaczerpnięte z NT różnią się od starotestamentowych przede wszystkim pochodzeniem. W całości jest to zbiór hybrydalny, włączający imiona aramejskie, greckie, hebrajskie, łacińskie. Część tych imion ma korzenie starotestamentowe, co jest w pełni zrozumiałe, pierwsi chrześcijanie pochodzili przecież z ludności miejscowej, a więc żydowskiej. Centralnymi postaciami NT są członkowie

Św. Rodziny, a zatem Jezus, Maria i Józef, także ich krewni, przede wszystkim rodzice Marii i Józefa. Spośród imion członków Św. Rodziny zakazanymi w Polsce były imiona Jezusa i Marii, dzisiaj tylko imię Jezusa nie może być wykorzystane do nominacji. Poza Św. Rodziną do najważniejszych postaci nowotestamentowych należy zaliczyć Jana Chrzciciela i jego rodzinę oraz uczniów Jezusa, a przede wszystkim Apostołów. Ważną pozycję zajmują wśród nich Ewangelści. Wiele z tych osób nosiło imiona powszechne wśród mieszkańców ówczesnej Jerozolimy i całej Ziemi Świętej. Są więc zakorzenione zarówno w ST jak i NT. Do takich należą przede wszystkim imiona hebrajskiego pochodzenia: Jakub, Jan, Józef, Juda, Mateusz, Szymon. Z imiennictwa kobiecego należy wymienić Marię, Elżbietę, Annę. Pozostałe o etymologii innej niż hebr. pojawiają się dopiero w NT i są

wchodzą do systemów imienniczych narodów związanych z kulturą chrześcijańską. Imiona czterech Ewangelistów: Mateusza, Marka, Łukasza i Jana są ściśle związane z chrześcijaństwem. Spośród nich wyróżnić należy Jana, bowiem jest to imię nie tylko Ewangelisty i jednego z Dwunastu, lecz również innych wybitnych postaci NT, m.in. Jana Chrzciciela i Jana, ojca Szymona Piotra (J 1,43). Dlatego temu imieniu zostanie poświęcony odrębny tekst. W tym miejscu skupimy uwagę na imionach trzech pozostałych Ewangelistów: Mateusza, Marka i Łukasza.

M a t e u s z

Imię Mateusz są pochodzenia hebrajskiego. Mimo że nosiło go wiele postaci ST należy je zaliczyć do grupy imion nowotestamentowych, ponieważ w NT funkcjonuje w innej formie, zdecydowanie różniące się od starotestamentowej. Już w ST, występuje kilka wariantów imion o tym źródłosłowie. Słownik etymologiczny pt. „Biblijne nazwy osobowe i topograficzne” (Tron.-Wal.,186) zamieszcza obok imion w formach Maciej i Mateusz takie formy jak: Mattaniasz (hebr. mattanjah(u) ‘dar Jahwe’); Mattatiasz (gr. forma imienia Mattitiasz); Mattenaj (hebr., skrót od Mattaniasz); Mattitiasz (hebr. mattitjah(u) ‘dar Jahwe’). Wymienione imiona nosi wiele postaci ST. W polskich przekładach Biblii zachowane jest różnicowanie imion postaci biblijnych: Mattaniasz jest imieniem: a) poprzednim Króla Sedecjasza (2 Krl 24,17); b) syna Hemana (dziewięta głowa chóru śpiewaków) (1 Krn 25,4,16); c) lewity, jednego z synów Asafa (2 Krn 20,14); d) jednego z synów Asafa (2 Krn 29,13); e) śpiewaka spośród synów Asafa ((1 Krn 9,15; Ne 11,17); f) przodka Chanana (Ne 13,13); g) czterech Izraelitów, którzy musieli oddalić cudzoziemskie żony (Ezd 10,26-37). Imię w formie Mattenaj (skrót od Mattaniasz) w Biblii nosi trzy osoby: a) dwu Izraelitów zmuszonych oddalić swoje cudzoziemskie żony (Ezd 10,33,37); b) oraz przywódca kapłańskiego rodu Jojaryba (Ne 12,19). Imię Mattitiasz występuje w Biblii ośmiokrotnie. Jest to imię: a) lewity, pierworodnego Szalluma (1 Krn 9,11); b) lewity odzwiernego (1 Krn 15,18), grającego na harfie (1 Krn 15,21; 16,5); c) przełożonego czternastej klasy śpiewaków (1 Krn 25,3; 21); d) Izraelity z synów Nebo (Ezd 10,43); e) świeckiego uczestnika liturgii czytania Prawa (Ne 8,4). Imię w formie Matatiasz wystąpiło w Księgach Machabejskich. Nosił je syn Jana, kapłan z rodu Joariba z Jerozolimy (1 Mch 2,1) oraz przodek w rodowodzie Jezusa (Łk 3,25). Jedynie Matatiasz jest wymienione w NT jako imię z rodowodu Jezusa (Łk 3,25). Do polszczyzny imiona zostały przejęte przez pośrednictwo łacińskie, do

języków wschodniosłowiańskich – greckie. Na bazie tych hebrajskich i łacińskich lub greckich wariantów w polszczyźnie rozwinęły się dwie formy imion: Mateusz i Maciej. Należy je traktować odrębnie, ponieważ ich droga przejmowania i adaptacja w języku polskim ściśle łączy się z postaciami biblijnymi, które te imiona nosiły.

Imię Mateusz, hebr. mattenaj ‘dar Jahwe’, do gr. przejęte w postaci Ματθαίος, Μαθθαίος, w łac. przybrało postać Matthaëus (Tron.-Wal. 185; Mall 274). W Biblii jest to imię pierwszego z Ewangelistów i jednego z Dwunastu (Mt 9,9). W katalogu apostołów zajmuje siódme (Mk 3,18; Łk 6,15) lub ósme miejsce (Mt 10,3; Dz 1,13). Imię przenikało w takiej formie, jakiej wystąpiło w źródłach gr.-łac. Łaciński lub grecki wariant imienia wraz z przyjęciem chrześcijaństwa przenikał do języków chrystianizowanych narodów i podlegał adaptacji do języków narodowych. Przejęte z łac. do polszczyzny imię Matthaëus przystosowano fonetycznie i morfologicznie do zasad języka polskiego. Ostatecznie utrwaliło się w formie Mateusz. W kulturze chrześcijańskiego prawosławia adaptacji ulegały formy greckie imion, które w języku cerkiewnosłowiańskim przybierały nieco odmienną postać niż katolickie związane z łaciną. Imię Matthaïos zostało przejęte i utwalone w formie cerkiewnej Ματφει (Sup. 232). Włączenie do systemów imienniczych narodów chrześcijańskich imienia Mateusz/Ματφει było motywowane postacią NT Mateusza, Apostoła i Ewangelisty (Mt 9,9).

Natomiast imię zadomowione w polszczyźnie w formie Maciej powstało na bazie skrótu imienia Mattitiasz (z hebr. mattitjah(u) ‘dar Jahwe’), które przybrało w gr. postać Ματθιας, łac. Matthias. Jego cerkiewny odpowiednik – Ματφий (Sup. 232). Imię to nosił uczeń Jezusa wybrany dla zastąpienia Judasza i dopełnienia liczby Dwunastu (Dz 1,21-26). Różne formy imion wprowadzono celowo dla odróżnienia obu postaci NT, tym bardziej, że należały do Dwunastu - apostołów Jezusa. Rozróżnienie to wprowadza się i w przekładach Biblii w różnych językach, np.: Biblia Tysiąclecia (BT, Dz 1,23-26): Mateusz – Maciej; w przekładzie Synodalnym Biblii (BS): Ματφει – Ματφий; w angielskim przekładzie Biblii (BH): Matthew – Mattias.

Imię pierwszego ewangelisty w źródłach podlaskich występuje zarówno w pełnych formach: łacińskiej, cerkiewnej, przyswojonej do polszczyzny lub gwar wschodniosłowiańskich oraz powstałych na ich bazie różnorodnych formach alternacyjnych. Podstawowa łacińska forma imienia na równi z innymi

poddawana była przekształceniom fonetycznym i strukturalnym. Zazwyczaj powstawały formy skrócone, zachowujące jednak podstawowe cechy formy łacińskiej:

Łac.:

tth > th: **Mathaeus**: *Mathaeus Wiszenski* 1569, AU 236; *N. Mathaeus ol. Mathei Uszynski* 1640, KD 531; *pastor Mathaeus* 1662, PnM 416;

tth > th; aeu > eu: **Matheus**: *Matheus Juchnik, Matheus przasnek piekut, Matheus y Macziey Pupankowie, Matheus Zasczyński* 1640-1641, KB 2, 4, 5, 9; *Matheus Domasiewski, Matheus Warejko* 1666, 1668, S.; *Matheus Ulski, Matheus Woienka* 1671, 1673, S.;

tth > th; aeu > au: **Mathaus**: *N'lis Mathaus olim Joachimi Porzeziński* 1640, KD 13;

tth > th; aeu > eo; apokopa s: **Matheo**: *N'li Matheo de Christopheri Błoński* 1640, KD 13;

tth > th; aeu > iae; apokopa s: **Mathiae**: *Mathiae filii Dobroch de Noski* 1569, AU 248; *Matthiae Jaroehowski* 1662, PnM 524;

tth > th; aeu > i: **Mathis**: *Mathis Budkowicz* 1560-1563, RBS 483;

tth > t; aeu > i: **Matis**: *Matis Brostowski, Matis Mielkowicz, Matis, Michał Nurczowiczi, Matis Owdisowicz, Matis Blaczenicz* 1560-1563, RBS 418, 475, 416, 426, 500; *Matis Chimanczik, Matis Ozega, Matis Wilk* 1577, JI 167, 162, 161; *śl. Matis Herman, śl. Matis ol. Rosłana Kulesza z Bykow, Matis Skwarek* 1580, JI 100-120; *Matis olim Georgij Bolesta, Jan Matis Moniuszkowie, Matis olim Stanisłai Kaliszcyk, Matis Kozula* 1640-1641, KB 12, 38, 3, 35;

W wyniku adaptacji do polszczyzny łacińskiej formy imienia utrwaliła się jako podstawowa wyjściowa poprawna forma imienia ewangelisty – Mateusz:

tth > t; aeu > eu; s > sz: **Mateusz**: *Mateusz Żmijewski* 1520, JIII 248; *Mateusz Racianowskij* 1551, IMŁII 241; *Mateusz Szyszka* 1565, IA 3; *Mateusz Mazurczyk* 1639, OP 132; *Marcin Mateusz Skłodo* 1640-1641, KB 3; *Mateusz Bosiak Tołwiński, Mateusz Jachowski, pan Mateusz Jakubowski Skorynka* 1662, PnM 512, 408, 518; *szl. Mateusz Chojecki* 1569, AU 269; *szl. Mateusz Brozieniuk, Mateusz Sikora, szl. Mateusz Zajkowski* 1676, RPD 348, 353, 354;

Ta podstawowa w języku polskim forma imienia ulegała dalszym modyfikacjom zarówno w języku potocznym ogólnopolskim, jak i jego gwarach. Formy pochodne od polskiego wariantu imienia powstały w wyniku przekształceń fonetycznych lub derywacji sufiksальной. Na Podlasiu, gdzie stykały się różne kultury chrześcijańskie być może pod wpływem

formy cerk. *Матфеѣ* uległa przekształceniu finalna część imienia *Mateusz*: -eusz > -ej:

Matey/Matiej: *Matey Guzewicz, Matey Dubowski, Matey Jakubowicz Czastnik, Matey Krak, Matey Michajłowicz, Matey, Mikołaj Janowicz, Matey Panok, Matey Pawłowicz, Matey Tomkowicz kapturok* 1528, JI 195, 196, 193, 188, 196, 190, 187, 188; *Matiej Białosuknia* 1536, O 24; *Matey Moisiuk* 1662, PnM 529;

Ta forma imienia w ostatecznym kształcie utrwaliła się w kulturze polskiej jako *Maciej*. Tę postać imienia w języku polskim i kulturze przyjęto jako imię ucznia Jezusa wybranego dla zastąpienia Judasza i dopełnienia liczby Dwunastu (Dz 1,23-26).

Różne zabiegi fonetyczne, bardziej lub mniej skomplikowane prowadzą do wyłaniania się kolejnych form alternacyjnych podstawowej łac. formy imienia *Matthaeus* lub pol. *Mateusz*:

tth > t; aeu > ou: **Matous**: *Matous Bagienski* 1640 KB 8;

tth > t; aeu > o: **Matos**: *Matos Laczowicz, Matos Waczewicz* 1560, PK 8, 6;

tth > t; aeu > u: **Matus**: *Matus Kuklewicz, Matus Mikołaiewicz* 1639, OP 123, 125; *Matus Czayka* 1662, PnM 427;

tth > t; aeu > u; s > s': **Matus'**: *Matus' Mordas* 1560, PK 13;

tth > t; aeu > u; s > sz: **Matuss**: *szl. Matusz s. Marcinow* 1569, AU 288; *Matuss Csmielik, Matuss Sikora* 1571, IT 10, 11;

tth > t; aeu > i; s > sz: **Matisz**: *Matisz Joltanczyc* 1560, PK 25; *śl. Matisz Warchel* 1580, JI 94;

tth > t; aeu > y; s > s: **Matys**: *Matys... Michałowicz* 1528, JI 188, 193; *Matys Zbyszowski* 1536, O 23; *Matys Baranek* 1565, IA 5; *Matys Bielewicz, Matys Mońkow* 1558, IS 54, 57; *Matys Chmielinka* 1558, IB 37; *Matys Noszczyc* 1560, PK 13; *Matys Onackowicz, Matys Wisłowski* 1560, PMŁ 128, 137; *Matys Sika* 1560, IN 65; *Matys Gąsiorek, Matys Marusska, Matys Nossal* 1571, IT 9, 18; *Matys Androwic, Matys Ginwilo* 1573, IT 34, 43; *Adam, Matys Panowiczy* 1578, IG 317; *ślachetny Matys Jedynak z cześnikami swemi, śl. Matys Żędzian* 1580, JI 54, 121; *Matys Kalabunowicz* 1631, KWB 2; *Matys Mikołaiewicz* 1639, OP 123, 125, 125; *Matys Bebko* 1662, PnM 530;

tth > t; aeu > y; s > sz: **Matysz**: *Matyss pisarz, Matyss Szklarz* 1560, IN 67, 66; *Matysz Choiński, Matysz wdowiec* 1662, PnM 410, 513;

Usunięcie medialnej części imienia *Ma-teu-sz* dało skróconą postać :

synkopa *teu*: **Masz**: *Jakub Bukiel i Masz brat jego* 1558, IS 56;

Formy alternacyjne powstawały też w wyniku różnych zabiegów derywacyjnych. Nowe imiona tworzone na bazie tematu pełnego imienia podstawowego lub na jego części, zazwyczaj po odrzuceniu części finalnej:

Mat-:

-uk: **Matuk**: *Matuk Bielczycz, Matuk Piotrow* 1578, IG 70, 74;

-ul: **Matul**: *Matul Jancew* 1578, IG 141;

Matisz-:

-ko: **Matiszko**: *Matiszko Howienowicz* 1578, IG 183;

Imię wystąpiło także w podstawowej formie cerk. Ματθαιῖ<Ματθαῖος (Matthaios):

t > t; th > f; -aios > iej: **Matfiej**: *Matffiey* 1577, JI 167; *Matfiej Jackiewicz, Matfiej Honczarow, Matfiej a Chomka Nareykow, Matfiej Holacicz, Matfiej Chotianów* 1578; IG 181, 306, 324, 329;

Cerkiewna forma imienia sprawiała mieszkańcom tych ziem określone problemy artykulacyjne, w związku z czym była przystosowywana fonetycznie do wymowy gwarowej. Dlatego ten wariant imienia wystąpił w zbliżonym wariacie fonetycznym (alternacja f : w, chw) :

t > t; th > w; -aios > iej: **Matwiey**: ... *Matwiey a Supron Bohatyrowiczy...* 1558, RG 373; *Matwiey Fiedorowicz, Matwiey Popowicz* 1639, OP 109, 121;

t > t; th > chw; -aios > -iej: **Mathwiey**: *Hryssko Mathwiey Szidorowiczy* 1558, RG 35; *Mathwiey Mielnik* 1558, IS 58;

t > t; th > chw; -aios > -y: **Mathwy**: *Mathwy, Daniło a hrissko Josiewici* 1558, RG 7;

W celu ułatwienia wymowy grupy spółgłoskowej tf wstawiono pomiędzy nimi samogłoskę o, w wyniku czego powstały dwa kolejne warianty pełnej formy cerkiewnej:

t > t; epenteza o; th > f; -aios > -iej: **Matofiey**: *Matofiey Doylid* 1578, IG 323; *Matofiey poddany iegomosci pana Markowskiego* 1662, PnM 518;

t > t; epenteza o; th > chw; -aios > -iej: **Matochwiej**: *u Matochwiea Czabaiuka, Matochwiej Maleszuk, Matochwiej Sawczyk* 1662, PnM 515, 521;

oraz y przy jednoczesnym zastosowaniu apokopy:

t > t; epenteza y; th > w; apokopa -aios: **Matyw**: *Matyw Krywopusk* 1578, IG 56;

Imię pierwszego Ewangelisty było na Podlasiu popularne przez dłuższy okres czasu, bowiem zdążyło utrwalić się również w dodatkowych formach identyfikacyjnych tworzących zręby współczesnego nazwiska. Są to przede wszystkim różnego rodzaju formy alternacyjne imion i formacje patronimiczne oraz andronimiczne.

Protonazwisko:

Mateusz-:

-ow: **Mateuszow**: *Troian Mateuszow* 1580, JI 46;

-owicz: **Materuszowicz**: *Janko Materuszowicz* 1558, IS 55;

-owa: **Mateuszowa**: *Pani Popławska Mateuszowa* 1662, PnM 409; *Mateuszowa wdowa* 1676, RPD 354;

Matfiej-:

-ewicz: **Matfiejewicz**: *Tymosz Matfieiewicz z żoną* 1662, PnM 520;

-owicz: **Matwiejowicz**: *Borys Matwiejowicz, Dzienis Matwiejowicz* 1639, OP 108; *Iwan Matwieiowicz* 1678, KWB 12;

-uk: **Matfiejuk**: *Hryc Matfiejuk* 1662, PnM 519; Mat(i)ej-:

-ewicz: **Mat(i)ejewicz**: *Stanek Mateiewicz, Bronisz Mateiewicz, Dobrohost Mateiewicz, Jezof Mateiewicz* 1528, JI 187, 195, 216; *Chwiedko Matiejewicz* 1560, PK 22;

-owicz: **Matejowicz**: *Janssel Mateiowicz* 1560-1563, RBS 483;

Matysz-:

Matysz: *Kaspar Matyys Tonki* 1560, IN 66;

Matjan-:

-owicz: **Matjanowicz**: *Chwiedko Matjanowicz* 1560, PK 23;

Matek-/Matko-:

-owicz: **Matkowicz**: *Paszko Matkowicz* 1528, JI 196;

-uk: **Matczuk**: *Iwan Matczuk, Matij Matczuk, nobilis Jacobus Wyczółkowski Matczuk* 1662, PnM 422, 423, 417;

Matel-:

-ewicz: **Matelewicz**: *Hryhory Matelewicz, Szczęsny Matelewicz, Szyman Matelewicz* 1639, OP 124;

Matuk-:

-uk: **Matukowicz**: *Jan Matukowicz* 1639, OP 124;

Matul-:

-ewicz: **Matulewicz**: *Mikołaj Matulewicz a Jan Brat* 1565, IA 8;

Matus(z)-:

-ik/-yk: **Matus(z)ik**: *Onton Matuszik* 1662, PnM 429; *szl. Jan Matusik* 1676, RPD 350;

-icha/-ycha: **Matuszicha**: *Matuszicha wdowa* 1551, IMĹII 43;

Matys(z)-:

-ów: **Matysów**: *ślachetny Józef Matysów, ślachetny Hieronim Matysów* 1580, JI 52, 55;

-ewicz: **Matys(z)ewicz**: *Ochrem Matysewicz* 1558, IB 37; *Klim Matyszewicz* 1560-1563; RBS 487; *Stas Matysewicz* 1560, PK 4;

-eicz: **Matyszeicz**: *Jakób Matisseicz* 1577, JI 163;
-owicz: **Matysowicz**: *Stas Matysowicz* 1560, PK 4; *Bartłomiej Matysowicz* 1639, OP 123; *Prokop Matysowicz* 1662, PnM 526;

-ik: **Matysik**: *Anton Matysik*, *Iwan Matysik* 1662, PnM 531;

-uk: **Matysuk**: *Wasko Matysuk z żoną* 1662, PnM 426;

-anka: **Matyszanka**: *Maryna Matyszanka* 1662, PnM 527;

-owa: **Matysowa**: *Matysowa Sasinka*, *Simon Drągowski z Matisową* 1558, IS 51; *Matysowa wdowa* 1565, IA 24; *Matiszowa* 1577, JI 164;

-icha/-ycha: **Matys(z)icha**: *Hanna Matyszicha*, *Matyszicha wdowa* 1662, PnM 528, 528;

Matuszko-:

-icha/ycha: **Matuszczycha**: *Matuszczycha* 1545, IMŁI 110;

Matiszew-:

-ski: **Matyszewski**: *Albertus Matiszewski* 1674, S.

M a r e k

Imię drugiego Ewangelisty - Marek jest pochodzenia łac. Mar(ti)cus '(należący do) Marsa, przeznaczony do wojska' (Tron.-Wal. 184), przejęte do gr. w formie Μαρκος, łac. Marcus (Maił 280). W scs funkcjonowało w formie Марѣкъ, z czego w pol. podobnie jak w czes. ukształtowała się forma Marek, natomiast w cerk. Марк, Марко (Sup. 434). Powszechnie znane jako imię Ewangelisty. W NT wymieniane jest wielokrotnie, m.in. jako przydomek Jana, syna Marii (Dz 12,12;25), kuzyna Barnaby (Kol 4,10). W materiale dokumentacyjnym z Podlasia występuje tylko w tekstach łacińskich w formie:

Marcus: *Marcus olim Alexii* 1569, AU 246; *laboriosus Marcus Chwiedczuk* 1662, PnM 450; *Marcus Graff Butler* 1677, KD 596;

złotyńskowanej cerk.:

apokopa -s: **Marco**: *Marco olim Laurentii* 1569, AU 246;

Najczęściej jednak używano imienia w formie polskiej Marek:

nieety. e; apokopa -us: **Marek**: *Marek Karczmarz*, *Marek Swiechowicz* 1557, IS 57, 51; *Marek Derda*, *Marek Mężowic* 1558, IB 35, 42; *Marek Sądowi* 1560-1563, RBS 414; *Marek Oldakowicz* 1563, O 23; *Marek Mazurek*, *Marek z Michałem Storbikiem* 1565, IA 5, 6; *szl. Marek Sierhiejow* 1569, AU 275; *Marek Fiollkowic*, *Marek Tomkowicz* 1571, IT 10, 18; *Marek z Czołowej, ślachetny Marek Wojewódzki, urzędnik mostowski* 1580, JI 80, 67; *Marek Mocarcki* 1640-1641, KB 22; *Marek Siekierzyński* 1667, UP 141; *Marek Butler podkomorzy drohicki* 1679, UP 80;

Występuje także cerkiewna postać imienia:

apokopa -os: **Mark**: *Mark Suchnowicz* 1560-1563, RBS 423;

apokopa -s: **Marko**: *Marko Hołubowicz*, *Marko Kosenski*, *Marko Janusz Martinowicz* 1528, JI 216, 189, 195; *Marko Łozka leśniczy* 1558, IB 37; *Marko Olieskow* 1558, RG 374; *Marko Simnoch* 1558, IS 54; *Marko Dmisowicz* 1560, PK 8; *Marko Horkowicz*, *Marko Jurkowicz*, *Marko Kuśnierz* 1560, PMŁ 170, 136, 149; *Marko Bilcew* 1578, IG 64; *Marko Chwilkiwicz* 1639, OP 136; *Marko Zieniuk*, *Marko Żuczyk* 1662, PnM 435, 497;

Protonazwisko:

Marek-/Marko-:

-ow: **Markow**: *szl. Jerzy Markow* 1569, AU 276;

-owy: **Markowy**: *Lienarth Markowy* 1551, IMŁII 263;

-iw: **Markiw**: *Gryn Markiw* 1578, IG 329;

-ewicz: **Markiewicz**: *Ławryn Markiewicz* 1639, OP 112;

-owicz: **Markowicz**: *Bartosz Markowicz*, *Bernat Markowicz*, *Jakub Markowicz* 1528, JI 216, 214, 204; *Kupa Markowicz* 1545, IMŁI 117; *Stiepan Markowicz* 1551, IMŁII 253; *Kondrat Markowicz* 1639, OP 125; *Awryło Markowicz* 1662, PnM 431, 432;

-ak: **Marczak**: *Hrycz Marczak* 1662, PnM 412;

-uk: **Marczuk**: *Maxim Marczuk* 1662, PnM 423;

-yk: **Marczyk**: *Truchon Marczyk* 1560, PMŁ 158; *Konach Marczyk* 1662, PnM 428;

-ac: **Markac**: *Marko Markac* 1662, PnM 428;

-owa: **Markowa**: *Markowa wdowa* 1551, IMŁII 42; *Markowaia Stanisławowicz* 1580, JI 193;

Marczuk-:

-ic/ycz: **Marzczuczycz**: *Owdocia Marzczuczycz* 1560-1563, RBS 425;

Markow-:

-ski: **Markowski**: *Matofiej poddany iegomosci pana Markowskiego* 1662, PnM 518;

Markuc-:

-ik: **Markucik**: *Jędrzey Markucik* 1662, PnM 428;

Markuszew-:

-ski: **Markuszewski**: *Adam Markuszewski kozak* 1662, PnM 525;

Ł u k a s z

Imię trzeciego Ewangelisty Łukasz jest łac. pochodzenia Lucius 'światły, promienny'. Do polszczyzny przejęte w gr. postaci Λουκας; w scs utrwaliło się w formie Luka (Tron.-Wal. 178; Maił 273); cerk. Лука (Sup. 224). W NT imię to nosił lekarz, współpracownik Pawła (Kor 4,14; Flm 24, 2 TM 4,11. Tradycyjnie przypisuje się mu autorstwo Ewangelii Łk oraz Dziejów Apostołów (Dz).

W materiale dokumentacyjnym z Podlasia imię w tekstach łacińskich wystąpiło w zlatynizowanych formach, graficznie różnych. Nie została poświadczona podstawowa forma łac. *Lucius*. W stosunku do wyjściowej gr. postaci imienia można odnotować szereg zmian o charakterze fonetycznym, w różny sposób poświadczanych graficznie:

ou > u; k = c/k: **Lucas**: *Lucas Maksimowicz* 1558, IB 37; *Lucas Bielak, Lukas Citonicz, Lukas Onaczkowicz Lukas Iwanowicz* 1560-1563, RBS 423, 458, 500; *Lukas filii Sacziko, Lucas Myslek* 1569, AU 262,244; *Lucas Wiercziosek* 1577, JI 161; *inqilinus Lucas Gluchowski, nobilis Lukas Kosiey, laboriosus Lukas Wolkobik* 1662, PnM 416, 448, 451; *Lucas Sielemecki* 1668, S.; *Lucas Jerepowicz* 1670, S.;

ou > u; apokopa -s: **Luca**: *Lucae Gluchowski, N'li Lucae Ciechanowiecki, Joannes olim Luca Sieklucki* 1640, KD 392; **Lucae**: *G.Lucae Białobrzesci* 1677, KD 17, 171,592;

W zależności od przyjętych zasad ortograficznych zabytku mamy różne warianty przyswojonego w polszczyźnie imienia pełnego:

l = l; k = k; s > sz (ss): **Lukasz**: *Lukasz Chomicz* 1545, IMŁI 117; *Lukasz Kolicznikowicz* 1558, IB 38; *Lukass a Stanisław Bielewicz, Lukass Narowic* 1558, RG 5, 18;

l > l'; k = c; s > sz (ss): **Liucass**: *Liucass Krupny* 1571, IT 11;

l > ł; k = k; s > s: **Łukas**: *Łukas Kiersnowski, Łukas Niwiński* 1640-1641, KB 11;

l > ł; k = k; s > sz: **Łukasz**: *śl. Łukasz Jasiewski* 1520, JIII 249; *Łukasz Suchowicz* 1551, IMŁII 280; *Łukasz Woyt* 1558, IS 53; *Łukasz Wołosowicz* 1560, IN 68; *Łukasz Dacewicz* 1560, PMŁ 156; *Łukasz Brostowski, Łukasz Hryniewicz, Łukasz Tołkacz* 1566, IA 11, 13, 7; *szl. Łukasz Spadek, szl. Łukasz Świniarski* 1569, AU 275, 284; *Łukasz Brelew* 1578, IG 61; *Łukasz Twarowski, ślachetny Łukasz Wasilewski, Daćbog olim Łukasza, śl. Raphael ol. Łukasza Sikorski, Zdan z Łukaszem* 1580, JI 17, 38, 114, 115, 125; *Łukasz Markowicz burmistrz* 1600, AK 150; *Łukasz Zawadzki* 1639, OP 115; *śl. Łukasz Wyszowski* 1640-1641, KB 7; *Łukasz Burczyk, Łukasz Oleszczuk* 1662, PnM 413, 411; *Łukasz Słabisz* 1663, RP 685; *Łukasz Jeronimczyk, szl. Łukasz Moniuszko* 1676, RPD 351, 352;

Za wariant cerkiewny imienia można uznać jedynie formę *Łuka*, która graficznie jest potwierdzona w postaci *Lluka*:

Łuka: *Lluka Wigdorowicz* 1571, IT 15;

Formy alternacyjne powstawały najczęściej na bazie części nagłosowej imienia w postaci graficznej *Lu-* lub *Łu-*:

Lu-:

-c: **Luc**: *LucKozłowicz, Luc Przystupa, Luc Uiszkowicz* 1545, IMŁI 113, 102, 111; *Luc Philip Czerniejkowicz* 1560, PMŁ 156;

-cz: **Lucz**: *Lucz Misiowicz* 1558, IB 37; *Lucz Artymowicz, Lucz Chodowicz, Lucz Chodiewicz, Lucz Kuzaczyc, Lucz Ostapkowicz, Lucz Pilianiewicz* 1560, PK 8, 10, 11, 17, 14, 12;

-s/-ko: **Lusko**: *Lusko Joskowicz* 1560, PK 8;

Łu-:

-c: **Łuc**: *Łuc, Jacko, Tomko Howinowicz, Łuc Lachowicz, Łuc Kulenia, Łuc, Iwan Marcinowicz, Łuc Olifierowicz, Łuc Polszkowicz, Łuc Proskurnikowicz* 1551, IMŁII 274, 283, 273, 290, 343, 237, 330; *Łuc Krupień, Łuc Kuśnierz, Łuc Sporynka, Łuc Zaniewicz* 1560, PMŁ 129, 125, 159;

-cz: **Łucz**: *Łucz Kozaczyc* 1560, PnM 529;

Protonazwisko

Formy pochodne od imienia, które należy rozpatrywać jako protonazwisko powstawały zarówno na bazie pełnego imienia w polskim wariantcie *Łukasz*, jak i jego postaci skróconej lub rozszerzonej w wyniku derywacji sufiksальной:

Łukasz-:

-ew: **Łukaszew**: *Jakub Łukaszew, Stepan Łukaszew* 1578, IG 76, 85;

-eicz: **Łukaszeicz**: *Krystofa Łukaszeicz* 1577, JI 161, 165;

-ewicz: **Łukaszewicz**: *Misko Łukaszewicz* 1545, IMŁI 105; *Iwan Łukaszewicz* 1551, IMŁII 267; *Sienko Łukaszewicz* 1560, PMŁ 149; *Pawłuk Łukaszewicz* 1567, IMBS 182; *śl. Stanisław Łukaszewicz Skwarek* 1580, JI 116; *Cisko Łukaszewicz* 1639, OP 142; *Michalko Łukaszewicz* 1662, PnM 526;

-owic: **Łukaszowic**: *Stanisław Łukaszowic* 1571 IT 21; *Ewa Łukaszowic* 1666, S.;

-ec: **Łukaszec**: *...Krystofa Łukaszczech dom uliczny i rynkowy* 1577, JI 171;

-yk: **Łukaszyk**: *Chryc Łukaszyk, u Łukaszyka Lieszka* 1662, PnM 418, 428;

-owa: **Łukaszowa**: *Kuśnierzowa Łukaszowa* 1577, JI 170; *Łukaszowa Josczykowa* 1662, PnM 413;

-icha: **Łukasicha**: *Łukasicha pracka* 1662, PnM 435;

Na bazie rozszerzonej formy imienia:

Łukaszek-/Łukaszeko-:

-ik/-yk: **Łukaszczyk**: *szl. Woyciech Łukaszczyk* 1676, RPD 350;

na bazie skróconej podstawy słowotwórczej:

Łuk-:

-iew: **Łukiew**: *Łukiew Machowicz* 1578, IG 305;

-ki: **Llucki**: *Llucki Onisiewicz* 1571, IT 30;

form alternacyjnych imion:

Łuc(z)-:

-ow: **Łucow**: *Panas Lucow* 1551, IMŁII 329;

-ewicz: **Łucewicz**: *Jarmoc Łucewicz, Onisko Łucewicz, Paszko Łucewicz* 1551, IMŁII 249, 324;

-enko: Łucenko: *Lucenko* 1545, IMŁI 98;

-ik/-yk: **Łucik**: *Woyciech Łucik, Lenart, Woyciech Luczyk* 1565, IA 4; *Kuzma Łuczyk* 1662, PnM 430;

-icz/-ycz: **Łuczycz**: *Iwan Łuczycz* 1545, IMŁI 98; *Marcin Łuczycz* 1558, IB 38;

-ka: **Łuczka** gospodarz 1662, PnM 421;

-owa: **Łucowa**: *Wierka Łucowa* 1560, PMŁ 136, 149; *Łucowa wdowa* 1560, PK 4;

-ycha: **Łucycha**: *Łucycha wdowa* 1551, IMŁII 263; *Łucycha Morozicha* 1560, PMŁ 130;

-y: **Łucy**: *Wierka Łucy* 1560, PMŁ 149;

Łuch-:

-ow: **Łuchow**: *Pietroc Łuchow* 1578, IG 300;

Łuc(z)ek-/Łuc(z)ko-:

-owicz: **Łuczkwicz**: *Jasko Łuczkwicz, Hricz Łuczkwicz* 1558, IS 52, 54; *Timosz Łuczkwicz, Chwiedko Łuckowicz* 1560, PK 8, 14;

Łuczych-:

-a: **Łuczycha**: *Stanisław Łuczycha* 1551, IMŁII 315;

Analizując poświadczenia imion wszystkich trzech Ewangelistów w XVI-XVII-wiecznych źródłach historycznych Podlasia zwraca uwagę imię pierwszego Ewangelisty i Apostoła - Mateusz, cerk. Матфеѣ, którego nie należy mylić z imieniem Apostoła wybranego za Judasza dla dopełnienia Dwunastu - Maciej, cerk. Матфѣй. Silna motywacja kulturowa oraz wyznaniowe warianty imienia: katolicki i prawosławny dawały wiele możliwości słowotwórczych i decydowały o jego popularności, co poświadczają zabytki piśmiennictwa z badanego okresu. Wielość przekształceń fonetycznych wskazuje na problemy z przyswojeniem trudnych artykulacyjnie głosek, jak np. gr. theta, łac. th oraz połączeń głoskowych: geminat tt, nagromadzenie samogłosek aeu itp. Te problemy adaptacyjne skutkowały dużą ilością wariantów fonetycznych, zaś kilkusylabowy wyraz dostarczał też większej możliwości tworzenia form alternacyjnych: skróconych i rozszerzanych za pomocą różnorodnych sufiksów w procesie derywacji sufiksowej. Zdecydowanie mniej problemów adaptacyjnych sprawiały imiona pozostałych dwóch Ewangelistów – Marka i Łukasza. Imiona łac. pochodzenia były krótkie i nie zawierały różniących się w wymowie głosek ani skomplikowanych połączeń spółgłoskowych i samogłoskowych.

Miały też mniejsze możliwości derywacyjne w językach słowiańskich. Materiały historyczne z XVI-XVII w. świadczą o silnym zakorzenieniu w kulturze chrześcijańskiej (zarówno katolików jak i prawosławnych) imion trzech Ewangelistów oraz niezwykle bogactwie środków derywacyjnych i pomysłowości ówczesnych mieszkańców Podlasia w tworzeniu nowych form imion i pochodnych od nich nowych nazw identyfikacyjnych, jakimi były patronimy i inne dodatkowe określenia, które na tamtym etapie były przydomkami i z czasem przekształciły się w nazwiska dziedziczne. Poświadczone w kolejnych latach w analizowanych źródłach są dowodem utrwalania się poszczególnych struktur w charakterze nazwiska dziedziczonego przez kolejne pokolenia. Jak dowodzi historyczny materiał antroponimiczny, na popularność imion wpływ miało wiele czynników językowych (sposób adaptacji imion w języku przyjmującym oraz łatwość tworzenia form pochodnych od pełnej formy podstawowej) oraz pozajęzykowych, kulturowych, gdzie ważnym czynnikiem była ranga świętych postaci NT i ich kult w kulturze chrześcijańskiej.

Oznaczenie źrydel:

Rękopisy

AKJ *Akta Konsystorza Janowskiego*, Archiwum Diecezjalne w Siedlcach, syg. 148 (od roku 1477 do końca XVII w.)

IA *Inwentarz włości augustowskiej z 1565 roku*, Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (dalej AGAD), Archiwum Potockich w Radzynie 213.

IG *Inwentarz przyjęcia darów starostwa grodzieńskiego z 1578 roku*, AGAD, Archiwum Kameralne I/10.

IMŁI *Inwentarz starostwa mielnickiego i losickiego. Regestr popisu z 1545 roku*, AGAD, Archiwum Skarbu Koronnego (dalej ASK), dz. LVI, M. 2.

IMŁII *Inwentarz starostwa mielnickiego i losickiego z 1551 roku*, AGAD, ASK, dz. LVI.

IT *Inwentarz starostwa tykocińskiego, 1571 i 1573 r.*, AGAD, ASK, dz. LVI, t.4.

KB *Księga grodzka Brańska 1640-1641*, WAP w Białymstoku.

KWB *Księgi wójtowskie, burmistrzowskie królewskiego miasta Mielnik 1631-1698*, WAP w Białymstoku.

PK *Rejestr pomiaru włóczęj miasta Kleszczele z 1560 r.*, WAP w Białymstoku.

PMŁ *Rejestr pomiaru włóczęj starostwa mielnickiego i losickiego z 1560 r.* AGAD, ASK, dz. LVI.

RM *Rejestr podatku pogłównego powiatumielnickiego z 1673 r.*, AGAD, ASK, dz. I, nr 70.

RME *Regestr popisu starostwa mielnickiego i losickiego, niedatowany, powstał po 1560 r.* AGAD, ASK, dz. LVI.

RP *Rejestr poborowy pogłównego z 1663 r.*, AGAD, ASK, dz. I, nr 70, k. 684-686.

RPD *Regestr dwojga w roku 1676 uchwalonego*. Biblioteka Czartoryskich w Krakowie. Rkps 1099, 775.

S *Summaryusz czyli Krodki sposób wynalezienia Metryk od Roku 1665 do 1824 przez X.Z.K.*, Archiwum parafialne w Tykocinie (brak oznaczenia stron w dokumencie).

Druki:

AU *Spis szlachty ziemi bielskiej i drohickiej składającej przysięgę na wierność Koronie Polskiej w 1569 r.*, (w):

Akta Unii Polski z Litwą 1385-1791, wydali S.Kutrzeba i W.Semkowicz, Kraków 1932, s. 236-264.

IB *Inwentarz miasta Brańska z 1558 r.* (w:) Akty wydawajemyje Wilenskoju Archeograficeskoju Komissijeju (dalej AWAK), t. XIV, Wilno 1887, 24-25.

IMBS *Inwentarz wsi Mielezki, Bielewicze i Supraśl z 1567 r.* (w:) AWAK, t. XIV, s. 181.

IN *Inwentarz miasta Narwi z 1560 r.* (w:) AWAK, t. XIV, s. 61-76.

IS *Inwentarz miasta Suraż z 1558 r.* (w:) AWAK, t. XIV, s. 46-60.

JI *Popis wojenny ziemian województwa podlaskiego z 1528 r.; Powiat Bielski, Drogiński i Mielnicki 1580 r.* (w:) A.Jabłonowski, Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym, t. VI, Podlasie. Źródła dziejowe, t. XVII, cz. I, Warszawa 1908.

III *Spis urzędników województwa podlaskiego XV-XVII w.* (w:) A.Jabłonowski, dz. cyt. Cz. III, Warszawa 1910, s. 242-256.

O *Opis starych i nowych granic grodzieńskich, bielskich i goniądzkich, 1536 r.* (w:) Archeograficeskij sbornik dokumentov odnosjaščichsja k istorii severo-zapadnoj Rusi, t. I, Wilno 1864, s. 18-31.

OP *Ordinacja korolewskich puśc v lesničestwach bywšego Velikogo Knjažestva Litovskogo, sostavlenaja ...P.D.Isajkovskim i Ch. Belozorom v 1641 godu.* Wilno 1871.

PnM *Perepis' naselenija Melnickogo poveta po prichodam i veroispovedanijam, 1662 g.* (w:) AWAK, t. XXXIII, s. 497-536.

RBS *Regestr pomiary miasta Brańska i Suraża z należącymi do nich włościami z 1560-1563 r.* (w:) Piscovaja kniga Grodnenskoj ekonomii s pribavlenijami, cz. II, Wilno 1882.

RG *Regestr pomiary włóczniej ekonomii grodzieńskiej dokonanej w latach 1558- 1563,* (w:) Piscovaja kniga Grodnenskoj ekonomii s pribavlenijami, cz.I, Wilno 1881.

UP *Urzednicy podlascy XIV-XVIII w., Spisy,* opr. E.Dubas-Urwanowicz, W.Jarmolik, M.Kulecki, J.Urwanowicz, Kórnik 1994.

Rozwiązanie skrótów:

Fros-Sowa H.Fros SI, F.Sowa, *Twoje imię. Przewodnik onomastyczno-hagiograficzny.* 2. Wyd. Kraków 1979

Mall M.Malec. *Imiona chrześcijańskie w średniowiecznej Polsce,* Kraków 1994.

Sup. A.B.Суперанская, *Словарь русских личных имен,* Москва ООО «Фирма «Издательство АСТ», 1998.

Tron.-Wal. A.Tronina, P.Walewski, *Biblijne nazwy osobowe i topograficzne. Słownik etymologiczny,* Edycja Świętego Pawła, Częstochowa 2009.

Pozostałe skróty:

W pracy opieram się na przekłady Pisma Św.:

BT *Pismo Św. Starego i Nowego Testamentu. Biblia Tysiąclecia* (1991) Wyd. 4, Poznań: Pallotinum;

BS Библия. Книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета (1998) Москва, Российское Библейское Общество;

BH *The Holy Bible Containing the Old and New Testaments* (SW 3NN). London: Cambridge University Press.

aram. aramejski

cerk. cerkiewny

gr. grecki

hebr. hebrajski

łac. łaciński

pol. polski

scs staro-cerkiewno-słowiański

suf. sufiks

wsł. wschodniosłowiański

Поступила в редакцию 18.01.2018 г.